

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในหมู่บ้านโพนค้าย

หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

Diversity of local medicinal plants In Phon Khai Village, Village No. 6,

Na O Subdistrict, Mueang Loei District, Loei

จิตรา แสนเมือง¹, ภูมินทร์ เหลาสุพะ¹, อพิสมัย อุไร¹

ปิยะนุช เหลืองงาม² และวิระ อีสโร²

Chittra Sanmueang¹ Phumin laosupha¹ Aphitsamai Urai¹

Piyanuch Lue-ngarm² Wira Isaro³

E-Mail : Chittra@gmail.com , Phumin070244@gmail.com , sb6340148226@gmail.com

โทร 0620859321, 0651203687, 0631741719

บทคัดย่อ

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชนิดและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ดำเนินการศึกษาโดยการออกสำรวจภาคสนามและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรท้องถิ่นตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านและบันทึกภาพสมุนไพรแต่ละชนิดแล้วนำมาจัดจำแนกระบุชนิด เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรผลจากการศึกษาพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 25 วงศ์ 30 ชนิด โดยวงศ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ วงศ์ EUPHORBIACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ หนุมานนั่งแท่นและพลูไ้ใบ ZINGIBERACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ขิงและข่าขมิ้นดอก PIPERACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ พริกไทยและใบชะพลู CUCURBITACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ตำลึงและผักไห่ POLYGONACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ว่านตะขบและผักแพว ซึ่งแต่ละวงศ์พบพืชสมุนไพรทั้งหมดวงศ์ละ 2 ชนิดและกระจายอยู่ในวงศ์อื่น ๆ วงศ์ละ 1 ชนิด มีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พืชที่ใช้ด้านยารักษาโรค 10 ชนิด และพืชที่ใช้ด้านอาหารและยารักษาโรค 20 ชนิด การใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน จากพืชสมุนไพรนั้นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ปัจจุบันการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์นั้นมีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์การใช้พืชสมุนไพรเพื่อให้อยู่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : สมุนไพร, การสำรวจพืชสมุนไพร, ความหลากหลายของพืชสมุนไพร, การใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน, พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

Abstract

Diversity of local medicinal plants in Phon Khai Village, Village No. 6, Na O Sub-district, Mueang Loei District, Loei Province The objectives of this study were to study the types and utilization of local medicinal plants in Phon Khai Village

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹Bachelor of Education program students General Science, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

²Lecturer of General Science, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

No. 6, Na Or Subdistrict, Mueang Loei District. Loei Province conducted the study by field surveying and collecting samples of local medicinal plants along the village walking paths and taking photographs of each herb, then classified to identify species. to study the nature of Utilization of medicinal plants The results of the study found 25 families of 30 types of medicinal plants, of which the most common family was the EUPHORBIACEAE family, found in all 2 species, namely Hanuman sitting on the pedestal and the leafless

python. PIPERACEAE found all 2 species, including pepper and cha plu leaf. CUCURBITACEAE found all 2 types, namely gourd and Phak Hai, POLYGONACEAE found in total 2 types, namely Wan Takhap and Phak Phaeng. Each family found 2 species of medicinal plants in each family and distributed in other families, 1 species per family. There are 2 types of medicinal plants' uses, namely 10 medicinal plants and food plants. and 20 types of medicines. Uses according to folk botanicals. From medicinal plants will differ depending on the lifestyle of the villagers. Currently, the number of medicinal plants that are used for their benefits has greatly decreased. Therefore, there should be promotion and conservation of the use of medicinal plants in order to live sustainably.

Keywords : Herb, medicinal plant survey, Variety of medicinal plants , Utilization according to local wisdom, Botanical house plants

1. ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อน มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางชีวภาพ มากมาย หลากหลายชนิดทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย จึงประกอบอาชีพทางการเกษตรและรู้จักการนำ ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ทั้งการประกอบอาหาร การดำรงชีวิตจนเกิดเป็นความรู้ ทางภูมิปัญญาชาวบ้านของแต่ละท้องถิ่นสืบทอดกันต่อมา เป็นภูมิปัญญาการรู้จักนำพืชมาใช้เป็นยาสมุนไพร เพื่อที่จะรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสมุนไพร ก็มีมากมายหลายชนิดและวิธีการใช้สมุนไพรก็มีความ แตกต่างกันไป สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้ ประโยชน์ ตามวิธีการใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน จากภูมิประเทศเป็นเนินป่าไม้ภูเขาล้อมรอบ มีพื้นที่ ทั้งหมด 7,140,632 ไร่ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ลูกลอนลา พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 2,811,942 ไร่ ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการปลูกพืช เพราะสามารถปลูกพืชได้หลากหลาย ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักซึ่งจะเห็นได้ว่าแทบทุกครัวเรือน จะมีพืชสมุนไพรไว้ใช้ประโยชน์ ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น นำมาประกอบอาหารหรืออาหารหรือแม้กระทั่งใช้เป็นยา รักษาโรค และใช้ในลักษณะของความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่มีการบอกต่อมาจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน โดยส่วนใหญ่แล้วปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ที่มีอายุที่มาก แล้ว ประกอบกับในยุคปัจจุบันคนสมัยใหม่มีความสนใจใน การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรหรือทรัพยากร พืชในท้องถิ่นนั้นลดลง

หมู่บ้านโพนค้าย ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยบริเวณ

หมู่บ้านมีแม่น้ำเลยไหลผ่านมีทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ ต่าง ๆ อีกทั้งคนในหมู่บ้านยังคงใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยการใช้พืชสมุนไพรเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น การใช้ประโยชน์ในการรักษาอาการเจ็บไข้ การใช้บำรุงร่างกาย ตลอดจนนำมาเป็นส่วนประกอบ ในอาหารและส่วนผสมในผลิตภัณฑ์ที่ใช้ทำความสะอาด ภาชนะ ซึ่งเป็นพืชที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น (ขุน สายา, 27 ธันวาคม 2562 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพ หลัก คือ เกษตรกร และเกษตรกรรวม ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิต แบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและมีการใช้ประโยชน์ จากพืชสมุนไพรว่านยา มีการถ่ายทอดความรู้ จากภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้สมุนไพรว่านยารักษาโรค ต่าง ๆ จากรุ่นสู่รุ่น และมีการปลูกพืชสมุนไพรเป็นจำนวน หลายหลังคาเรือน

พืชสมุนไพรในการรักษาโรคเป็นภูมิปัญญา ไทยมีมาแต่โบราณ มีการนำพืชสมุนไพรพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ได้มากมายหลากหลายรูปแบบ ก่อนการแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการ เยียวยาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนไทยในปัจจุบัน คนไทยโบราณก็มีภูมิปัญญาสำหรับการเยียวยาอาการ เจ็บไข้ได้ป่วยจากพืชสมุนไพรใกล้ตัว ที่สืบทอดกันมา จากรุ่นสู่รุ่นในแบบแพทย์แผนไทยด้วยเช่นกัน ซึ่งหลาย สูตรหลายขนานกลายเป็นสูตรยาสามัญประจำบ้านแต่ละ ครัวเรือนจำเป็นต้องมีพืชหรือส่วนผสมเข้าเครื่องยา ที่จำเป็นเอาไว้ให้หยิบใช้ได้ยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน โดยเฉพาะ พืชสมุนไพรที่ใช้ภายใน ซึ่งพืชแต่ละชนิดก็จะมีสรรพคุณ และการออกฤทธิ์ทางยาที่แตกต่างกันไปบางชนิดก็ทานใน ปริมาณที่น้อยเพราะตัวยานอกฤทธิ์มาก บางชนิดต้อง ทานในปริมาณที่มากเพราะตัวยานอกฤทธิ์น้อย หรือตัวยา บางชนิดต้องได้ผสมเข้าเครื่องกับยากับชนิดอื่น เพื่อให้ ตัวยามีฤทธิ์ที่ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้พืชสมุนไพรใช้ภายใน ที่อยู่

รอบตัวเราล้วนมีมากมายหลายชนิดขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ และท้องถิ่น ซึ่งจะมีการใช้สมุนไพรภายนอกที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นส่วนประกอบหลักโดยจะมีวิธีการใช้แตกต่างกันไปในส่วนประกอบของพืชสมุนไพร เช่น ราก ใบ ลำต้น ดอก ผล เป็นต้น

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ชนิดและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ เกษตรกร และ เกษตรกรรม ชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และมีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่ใช้ภายใน มีการถ่ายทอดความรู้ทางภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการใช้สมุนไพรภายใน รักษาโรคต่าง ๆ จากรุ่นสู่รุ่น และมีการปลูกสมุนไพรที่ใช้ภายในไว้ตามบริเวณบ้าน เพื่อความสะดวกในการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ในครั้งนี้มีจุดมุ่งเน้นที่จะศึกษาชนิดและการใช้ประโยชน์ ของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายใน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พืช และการใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์ พื้นบ้าน ตลอดจนเป็นองค์ความรู้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ต่อการศึกษาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

3. วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนิดและการใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพร และติดต่อที่ปรึกษาของการทำวิจัย เพื่อเสนอเค้าโครงการทำวิจัย
2. ติดต่อผู้นำชุมชนคือ นายปัญญา ลางกุล ซึ่งท่านเป็นผู้นำทางในการสำรวจตามชุมชนได้ และพบปะชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านคือ นางวิไลวรรณ เมืองทองอ่อน ซึ่งท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้ในด้านสมุนไพร และยังเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องสมุนไพร ในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
3. สร้างแบบสัมภาษณ์โดยไม่มีโครงสร้างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพืชสมุนไพรท้องถิ่นโดยศึกษา

เอกสารเพื่อที่จะมาเขียนแบบสัมภาษณ์ 4 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ และตอนที่ 2 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ตอนที่ 3 การใช้ประโยชน์ ตอนที่ 4 การขยายพันธุ์และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อิศรารัตน์ มาชั้นพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะนุช เหลืองงาม และอาจารย์วิระ อิสโร หลังจากให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับแก้ตามข้อเสนอแนะแล้วทำเป็นแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อจะไปเก็บข้อมูลต่อไป

4. ศึกษาข้อมูลและเส้นทางการสำรวจของหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

5. นำอุปกรณ์ต่าง ๆ ลงพื้นที่สำรวจเพื่อศึกษาชนิดของสมุนไพรและการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในพื้นที่ตามเส้นทางของหมู่บ้าน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้พาลงพื้นที่สำรวจ พร้อมบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพโครงสร้างลักษณะภายนอกของสมุนไพร ได้แก่ ลักษณะวิสัย ลำต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด โคน ต้น หน่อ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบชื่อ ชนิด และเก็บตัวอย่างพืชโดยการอัดแห้ง เพื่อนำมาตรวจสอบและวิเคราะห์ลักษณะทางสัณฐานวิทยา ระบุชนิดและจำแนกระดับสกุล ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์โดยเทียบกับหนังสือเกี่ยวข้องกับสมุนไพร

6. นำแบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่โดยการสำรวจตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านและใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลโดยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ร้อยละ 20 จากจำนวนตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 238 ครั้วเรือน คิดเป็นจำนวน 48 ครั้วเรือน และสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรท้องถิ่น

7. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลสาระสำคัญโดยการเปรียบเทียบมุมมองหลาย ๆ ด้าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผลการวิเคราะห์ตลอดจนผลการวิจัย มีวิธีการดังนี้

7.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) แหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ แหล่งบุคคล โดยผู้วิจัยจะเป็นคนเก็บข้อมูลและบอกรายละเอียดชื่อของพืชสมุนไพร จากนั้นจะให้ปราชญ์ชาวบ้านตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยระบุนั้นถูกต้องหรือไม่

7.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) ในการวิจัยการสังเกตลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพืชสมุนไพร จะใช้ผู้วิจัยสังเกต 3 คน โดยจะไม่ใช้ผู้วิจัยคนเดียวในการสังเกต เพื่อทราบเปรียบเทียบข้อมูลว่าถ้าผู้วิจัยเปลี่ยนไปจะได้ข้อมูลที่เหมือนเดิมหรือไม่

7.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) การตรวจสอบด้านทฤษฎี จะใช้ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน และข้อมูลจากหนังสืออนุกรมวิธานในการตรวจสอบว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

7.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) นำข้อมูลทีวิเคราะห์แล้วมารวมข้อมูล แบ่งแยกเป็นหัวข้อ และสรุปข้อมูลแบบบรรยาย และแผนภูมิ

8. สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษา

9. จัดทำรูปเล่มวิจัยและนำเสนอ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลโดยคณะผู้วิจัย ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์จำนวน 48 ชุด โดยการลงพื้นที่ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก คิดเป็นจำนวน 48 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 20 จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 238 ครัวเรือน ในบ้านโปงค้าย หมู่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ผู้ศึกษาก็นำข้อมูลที่ได้นำทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลแล้วบรรยายออกมาให้ผู้สนใจศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นข้อมูลเชิงปริมาณ การเก็บข้อมูลจึงไม่เน้นที่การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้น ความถูกต้อง และน่าเชื่อถือของข้อมูล จึงฝากไว้ที่คุณภาพของผู้วิจัย และการตรวจสอบข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ โดยจะต้องตรวจสอบข้อมูลในขณะที่เก็บข้อมูลอยู่ในภาคสนาม และเมื่อออกจากภาคสนามก็ต้องมีการตรวจสอบอีกครั้งเพื่อพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้นั้นเพียงพอที่จะตอบคำถามวิจัยได้หรือไม่ และข้อมูลที่ได้รับความถูกต้องน่าเชื่อถือเพียงไร การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพนิยมใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Method)

1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล แหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งบุคคล โดยผู้วิจัย

จะเป็นคนเก็บข้อมูลและบอกรายละเอียด ชื่อของพืชสมุนไพรจากนั้นจะให้ นางวิไลวรรณ เมืองทองอ่อน (ปราชญ์ชาวบ้าน) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยระบุนั้นถูกต้องหรือไม่

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการตรวจสอบการวิจัย การสังเกตลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพืชสมุนไพร จะใช้ผู้วิจัยสังเกต 3 คน โดยจะไม่ใช้ผู้วิจัยคนเดียวในการสังเกต เพื่อทราบเปรียบเทียบข้อมูลว่า ถ้าผู้วิจัยเปลี่ยนไปจะได้ข้อมูลที่เหมือนเดิมหรือไม่

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี โดยการตรวจสอบ จะใช้ข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน และข้อมูลจากหนังสืออนุกรมวิธานในการตรวจสอบว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

4. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วเช่น ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้เอกสาร มารวมข้อมูล แบ่งแยกเป็นหัวข้อ และสรุปข้อมูลแบบบรรยาย และแผนภูมิ

4. ผลการทดลอง

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรในบ้านท่ามะนาว หมู่ที่ 4 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2565 ถึงเดือนกันยายน 2565 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชนิดและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชแต่ละชนิด ดำเนินการศึกษาโดยการสำรวจ และบันทึกภาพพืชสมุนไพรแต่ละชนิด แล้วนำมาจัดจำแนกซึ่งมีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน และผู้รู้เพื่อศึกษาลักษณะวิสัย และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร โดยผลการศึกษาสามารถจัดจำแนกได้ ดังนี้

1. ชนิดของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ในหมู่บ้านโปงค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบพืชสมุนไพรที่ใช้ภายในทั้งหมด 25 วงศ์ 30 ชนิด ได้แก่ วงศ์ EUPHORBACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ หนุมานนั่งแท่น และพญาไร้ใบ วงศ์ PIPERACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ พริกไทย และใบชะพลู วงศ์ CUCURBITACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ตำลึง และผักไถ่ วงศ์ POLYGONACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ว่านตะขาบ และผักแว่น วงศ์ ZINGIBERACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ขิง และว่านชักมดลูก วงศ์ APOCYNACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ มะม่วงหาว มะนาวโห่ วงศ์ BASELLACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ผักปลัง วงศ์ SAURURACEAE พบทั้งหมด

1 ชนิด ได้แก่ พลุควา วงศ์ ACANTHACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ฟ้าทะลายโจร วงศ์ AMARYLLIDACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ พลับพลึง วงศ์ GRAMINEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ตะไคร้ วงศ์ PANDANACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ใบเตย วงศ์ ASTERACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ หนานเฉาเหว่ย วงศ์ ASPARAGACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ว่านงาช้าง วงศ์ ASPHODELACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ว่านหางจระเข้ วงศ์ ZINGIBERACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ขิงวงศ์ UMBELLIFERAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ใบบัวบก วงศ์ LAMIACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ เนียมหูเสือ วงศ์ MORINGACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ มะรุม วงศ์ MARSILEACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ผักแว่น วงศ์ SCORPHULARIACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ผักกะแยง วงศ์ MENISPERMACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ บอระเพ็ด วงศ์ RUBIACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ยอ วงศ์ ASPARAGOIDEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ รากสามสิบ วงศ์ FABACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ ต้นชุมเห็ด วงศ์ RUTACEAE พบทั้งหมด 1 ชนิด ได้แก่ มะกรูด

2. การใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยโดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้รู้ และชาวบ้าน พบว่ามีพืชที่ใช้ด้านยารักษาโรค 10 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 33 และพืชที่ใช้ด้านอาหารและยารักษาโรค 20 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 67

5. อภิปรายผล

การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรพื้นบ้านในท้องถิ่น ในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ทั้งหมด 25 วงศ์ 30 ชนิด และมีการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพร 2 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านยารักษาโรค จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน คือนางวิไลวรรณ เมืองทองอ่อน พบว่ามีพืชวงศ์ EUPHORBIACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ หนุมานนั่งแท่น และพญาไร้ใบ วงศ์ PIPERACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ พริกไทย และใบชะพลู วงศ์ CUCURBITACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ตำลึง และผักไห่ วงศ์ POLYGONACEAE พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ว่านตะขาบ และผักแพว วงศ์ ZINGIBERACEAE

พบทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ ขิงและว่านชักมดลูก ซึ่งความสอดคล้องกับงานวิจัยของอิสรารัตน์ มาขันพันธ์ (2560) การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรท้องถิ่นใน หมู่บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน 28 วงศ์ 49 สกุล 52 ชนิดในพืช 52 ชนิด นี้มีการนำพืชใช้เป็น พืชสมุนไพรจำนวน 30 ชนิด และมีพืชใช้เป็นทั้งอาหารและสมุนไพรพืชจำพวกผักจำนวน 22 ชนิด

จากการสัมภาษณ์ข้อมูล การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของชาวบ้าน ในหมู่บ้านโพนค้าย หมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่ามีการนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาโรคและประกอบอาหาร โดยใช้เป็นยารักษาโรค 30 ชนิด ซึ่งแบ่งเป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้เป็นยารักษาโรค และอาหารหลายชนิดพบทั้งหมด 20 ชนิด ได้แก่ มะม่วงหาวมะนาวโห่ ผักปลัง พลุควา ตะไคร้ ใบเตย ว่านหางจระเข้ ขิง ใบบัวบก เนียมหูเสือ พริกไทย มะรุม ผักแว่น ผักกะแยง ตำลึง ผักไห่ ใบชะพลู ผักแพว ยอ และพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้เป็นยาสำหรับรักษาโรค เพียงอย่างเดียว พบทั้งหมด 10 ชนิด ได้แก่ ว่านชล หนุมานนั่งแท่น บอระเพ็ด รากสามสิบ ฟ้าทะลายโจร ว่านชักมดลูก หนานเฉาเหว่ย ว่านงาช้าง พญาไร้ใบ ว่านตะขาบ สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญเลี้ยง สุพิมพ์ (2563) เพื่อศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านสวนห้อม ตำบลปวนพุ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบ พืชสมุนไพร จำนวน 36 ชนิด จำแนกได้ 28 วงศ์ วงศ์ที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ วงศ์ Fabaceae-Caesalpinioideae พืชสมุนไพรที่สำคัญส่วนใหญ่เป็น ไม้ล้มลุก ร้อยละ 25 มีการขยายพันธุ์ด้วยวิธี เพาะเมล็ดมากที่สุด ร้อยละ 52 ส่วนที่นำมาใช้เป็นยามากที่สุด คือ ใบ และราก ร้อยละ 19 วิธีการใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด คือ ต้ม ร้อยละ 67 โดยพืชสมุนไพรที่สำคัญส่วนใหญ่มีสรรพคุณใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน บำรุงร่างกาย โรคถุงส่ว โรคกรดส่ว แก้อาการปวดเข้า เป็นต้น โดยจะเลือกใช้สมุนไพรเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย และเหตุผลที่เลือกรักษา กับหมอพื้นบ้าน เช่น หมอมีความรู้เรื่องยา รักษาด้วยสมุนไพรหายขาด และมีคนบอกมาปากต่อปาก เป็นต้น หมอพื้นบ้านมี ประสบการณ์ในการรักษาโรคมามากกว่า 50 ปี โดยเริ่มจากการใช้พืชสมุนไพรตั้งแต่อายุ 12 ปี ได้รับการถ่ายทอด ของพ่อซึ่งเป็นหมอพื้นบ้าน และอยาก

ศึกษาเพิ่มเติม แนวทางในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชุมชน คือ การส่งเสริม การปลูก และการเก็บมาใช้ เมื่อมีอาการป่วย การสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้พืชสมุนไพรของชุมชนบ้านสวนหอม ได้จัดทำเป็นระบบฐานข้อมูลซึ่งนำเสนอข้อมูลชื่อท้องถิ่น ชื่อวงศ์ ชื่อ วิทยาศาสตร์ การใช้ประโยชน์ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์ของสมุนไพรเป็นรายชนิด เพื่อเผยแพร่ องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคของพืชสมุนไพรและอนุรักษ์พืชสมุนไพรต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ควรที่จะศึกษาในฤดูกาลที่เหมาะสมกับพืชสมุนไพรที่จะทำการศึกษา เช่น ช่วงฤดูฝน หรือช่วงปลายฝน ต้นหนาว เป็นต้น เนื่องจากพืชสมุนไพรที่อยู่ในท้องถิ่นบางชนิดมีการผลัดใบในฤดูแล้ง จึงยากต่อการศึกษาและเก็บตัวอย่างพันธุ์พืช
2. ในการออกสัมภาษณ์ควรออกสัมภาษณ์ในช่วงตอนเย็น เนื่องจากชาวบ้านมีอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจึงมีการออกทำงานในตอนเช้า จึงไม่ค่อยมีคนอยู่ในบ้าน
3. ศึกษาพืชสมุนไพรที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เพื่อสืบทอดวิถีการใช้ และการใช้ประโยชน์ตามหลักพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา อีวัระพันธ์ และนันทยา ตุ่นทอง. (2561). การสำรวจพืชสมุนไพรในคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยนเรศวร. สำนักหอสมุด
- ฉวีวรรณ หุตะเจริญ, (2547: 3). ความหลากหลายทางชีวภาพ. เชียงใหม่: คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่บุญเลี้ยง สุพิมพ์. (2563). รายงานการวิจัยการสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหอม ตำบลปวนพ อำเภอนองหิน จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย.มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ปัทมดา ภริตาธรรม, (2555 : 11-12). ยาสมุนไพรรักษาตามอาการตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า.

กรุงเทพฯ:ต้นธรรมสำนักพิมพ์.มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา, (2549 : 9-19). พฤกษศาสตร์ชาติสมุนไพร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามเจริญพาณิชย์.

วิไลลักษณ์ สุดวิไล. (2562). การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในเขตป่าชุมชนอำเภอนาดัว จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

วิสุทธิ ไปไม้ และคณะ, (2547: 93-99). รายงานการวิจัยโครงการ BRT. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยเกษตรกรรม ในพระบรมราชูปถัมภ์.(2542). ไม้ไทยอนุรักษ์ไว้ให้แผ่นดิน.เพชรบุรี: สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยเกษตรกรรม ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สิริกุล บรรพพงศ์, (2546 : 5-6). ความหลากหลายทางชีวภาพ Biological Diversity. กรุงเทพฯ: บริษัท อินทิเกรตเต็ดโปรโมชันเทคโนโลยีจำกัด.

ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, (2547 : 55-58). สิ่งแวดล้อมศึกษาแนวการสอนและแบบฝึกปฏิบัติการพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิศรารัตน์ มาชนพันธ์ (2560 : บทคัดย่อ). ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในหมู่บ้านศรีเจริญ ตำบลวงไสย์ อำเภอภูหลวงจังหวัดเลย (รายงานผลการวิจัย). เลย:มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

อิศรารัตน์ มาชนพันธ์ ปิยะนุช เหลืองงาม สุปรานี สิทธิพรหม. (2561). รายงานการวิจัยการสำรวจพืชสมุนไพรท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.